

TARTU KÕRGEM KUNSTIKOOL
TEKSTIILIOSAKOND

LIIS PIHLIK

VANDA JUHANSOO TIKITUD

MAAILM

DIPLOMITÖÖ

JUHENDAJA:
MA, ERAK. DOTS. PIRET VALK

TARTU 2008

SISUKORD

Sissejuhatus.....	3
1 Tundmatu Vanda Juhansoo.....	5
1.1 Vanda elu ja tegevust kajastavad allikad.....	6
1.2 Uurimustöös kasutatud allikad.....	8
2 Vanda Juhansoo looming.....	9
2.1 Varane looming.....	10
2.2 Riiklik tellimus.....	12
2.3 Loominguline kõrgaeg.....	13
2.4 Kodukaunistaja.....	16
3 Loomingu mõju ja tähendus.....	18
Kokkuvõte.....	20
Kasutatud kirjandus ja allikad.....	22
Lisade allikad.....	24
Lisad.....	26
Summary.....	60

SISSEJUHATUS

Minu jaoks on tohutu väärtus kui kunstnik teeb oma tööd otsast lõpuni ise. Sinna jääb tema hing, tema tunnetus, see miski, mis on talle ainuomane. Töö kaotab isikupära, muutub igavaks, sisutuks, elutuks kui kunstnik ainult kavandab ja teostamise annab edasi kellelegi teisele. Kujutage ette, et Vincent van Gogh oleks lasknud oma maalid kellelgi teisel maalida. See pole ju võimalik. Isegi postkaart van Goghi maalitud päevalilledega pole sama kui tema lõuendile maalitud päevalilled. Kuid eks autori käe jälje olulisus sõltub ka kunstiliigist ja tehnikast. On asendatavaid ja on ainulaadseid. Vanda Juhansoo (1939. aastani Johanson) kuulus kindlasti viimaste hulka! Pulbitsev, lausa üle ääre ajav loovus, mis väljendus igas tema tegemises.

Inimene on üks tervik, teda ei saa lahutada osadeks nagu kunstnik, õpetaja, ema või abikaasa. Need osad on läbipõimunud, mõjutades üksteist. Kõige selle taga on üks inimene. Kirjutades Vanda Juhansoo loomingust, ei saa ma kuidagi rääkimata jätta tema säravast isiksusest.

Minu diplomitöö uurimisobjekt on Vanda Juhansoo looming. Uurisin, kuidas ta lähenes tikandi tehnikale, millised olid tööde loomismeetodid ja inspiratsiooni allikad. Loomingu analüüsimiseks, mõistmiseks ja üldistuste tegemiseks on vaja tundma õppida ka kunstnikku ning ajastut, milles ta elas ja töötas.

Töö eesmärgiks on kaardistada Vanda Juhansoo kohta käivat materjali, tööde asukohti, tutvustada tema loomingut laiemalt. Mõista, miks temast kui kunstnikust nii vähe teatakse ning see viga parandada. Samuti uurida ajastu tausta. Mis toimus Eesti tekstiilikunstis ja tikandi, kui ühe kunstitehnika arengus 20. saj. esimesel poolel. Uurida, milline tähendus võis Vanda loomingul olla tema kaasajal ning leida tema töödest inspiratsiooni ka tänapäeval.

Mind paneb imestama, kuidas tema algupärane looming, mis juba tööd alustades näis aja ja moe ülene, kaasajas sedavõrd vähe tähelepanu on leidnud. Tundus, et nii omalaadse käekirjaga kunstnik on teenimatult unustuse hõlma vajunud.

Materjali kogumiseks pidin külastama mitut muuseumi, läbi töötama hulgaliselt 20. sajandi esimeste kümnendite ajakirjandusväljaandeid. Uurima milliseid allikaid on varasemad autorid kasutatud ja võrdlema neid enda kasutatud materjalidega. Millised erinevused seal vastavalt püstitatud eesmärkidele esinevad.

Teemast on küll kirjutatud, kuid on käsitletud Vanda Juhansoo elu ja tegevust üldiselt ning kunstiloomingul vaid põgusalt peatunud. Karin Otteri uurimustöö (1986) ja Elve Aasa

raamat (2004) räägivad sisukalt ja väga köitvalt Vanda Juhansoo elukäigust ja pedagoogitööst. Paljud endised õpilased ja õpetajad on kirjutanud mälestusi seoses

Vandaga. Samuti on ajalehtedes ilmunud mitmeid artikleid tema Valgemetsa muinasjutulisest kodust, kuid loomingu pool on kajastatud oluliselt väiksemas mahus.

Enamus materjale dokumenteerib Vanda Juhansoo elukäiku, refereerib ajakirjandust. Mina keskendun selles töös V. J. loomingu kirjeldusele ja analüüsile. Koondan infot lootusega, et see on edaspidi kättesaadavam kui eelnevad uurimused.

2009. aastal täitub Vanda Juhansoo 120. sünniaastapäev. On sobiv aeg värskendada mälu ja tekitada diskussiooni Eesti tikandi- ja tekstiilikunsti arengutest, väärtustest ja mõjutajatest.

1 TUNDMATU VANDA JUHANSOO

Vanda Juhansool oli mitmekülgne roll kunsti- ja hariduselus, ometi teatakse temast tänapäeval väga vähe. Tema kaasaegsete kirjelduste põhjal võib öelda, et vaatamata ekstravagantsele välimusele (Lisa 1), oli Vanda väga tagasihoilik inimene. Kunagi ei sättinud ta ennast esiplaanile. Tema osa oli olla vaikne käivitaja, seda nii õpetajatöös, kunstnikuna kui aiapidajana.

Tema hõredaid, rohke lopsaka lilltikandiga kohvilauagarnituure ning Valgemetsa kodu ja aeda tunti välismaalgi. Stockholmi kodutööstuse näitusel 1937. a. sai ta ühele lina kujundusele 75 tellimust (Genss1947: 642). Kuid tööde autorit tundsid vähesed. *Materjali värvis ta ise, kodus ise vajalikud esemed ja tikkis. Valmistoodangu tõi Tallinnasse partiide kaupa. Teda teati ja tunti Tallinnas vähe, tema isik jäi tema erakordse toodangu varju* (Maasik 1987). Ka oma aia erilisust ei pidanud ta enda teeneks, vaid leidis, et loodus on see, mis ilu loob (Lember 1966).

Ehk on üheks vähese tähelepanu põhjuseks seegi, et tema tööd ei olnud mastaapsed, ega tüüpilised näituseeksponaadid, ka tikandi tehnika polnud paljude aastakümnete vältel kunstivahendina aktsepteeritud. Tollele ajastule iseloomulikumat tekstiilialased tööd olid kavandatud teostamiseks rüü-, sõlm-, pindpõime- või gobeläänvaipadena. Esindatud olid veel linad, mööbliriided ja dekoratiivkangad, dekoratiivloomad ja -nukud ning vähesel määral ka tikandid, padjad.

Eeskujudes lähtuti noore riigi algusaastatel etnograafilisest materjalist, näiteks vöökirjad, Põhja-Eesti lillkiri. Hiljem, 20-ndate aastate teisest poolest alates, valitses juba modernsem kujutamisaad (Kirme 1977: 257). Paljud tööd jäidki vaid kavanditeks, kuna teostajaid nappis ja nende oskused olid kesised. Näiteks polnud piisavalt osavaid gobeläänikudujaid (Maasik 2004).

Vestluses Maasike Maasikuga jäi kõlama mõte, et Vanda Juhansoo loomingut on vähe uuritud ja kajastatud kuna selliseid uurimusi on üldse väga vähe tehtud. Monograafiaid on kirjutatud vaid Mari Adamsonist, veidi Leesi Ermist ja Anu Rauast.

Vanda loominguline kõrgaeg jääb II maailmasõja eelsesse ja sõja aega. Aeg ja ajalugu takistasid tema loomingu väärilist hindamist. Kuna ta peale sõja lõppu enam eriti palju kunstnikutööd ei teinud, siis ehk seetõttu jäi ka tema isik ja looming tahaplaanile. Oli ta ju eestiaegne kultuuritegelane, kodanliku kunstielu edendaja.

Näen siin võimalikku seost riigikorra muutumise (1940), Vanda Juhansoo kunstnike liidust välja viskamise (1950) ja kunstielust tagasi tõmbumise vahel. Arvan, et muutunud olud ning neist tulenenud sündmused on üheks põhjuseks, miks Vanda pöördus tikandikunstilt ära aiakunstile.

Väga oluliselt mõjutab Vanda Juhansoo tundmatust asjaolu, et tema elu ja loomingut kajastav informatsioon, eriti mahukamad ja sisukamad kogud, pole kuigi kättesaadavad. Karin Otteri 9. klassis kirjutatud uurimus on väga põhjalik ja huvitav, kuid seisab väikeses Põlvamaa muuseumis ja on teada vähestele huvilistele ning toob ka kasu vähestele. Sarnane on ka 1973. aastal Riiklikus Kunstiinstituudis Hilja Kullese poolt kirjutatud teadusliku uurimustöö saatus. Selle töö originaali mul ei õnnestunudki leida. Vaid 4 lk. katkendit Põlva Talurahvamuuseumi kogudest. Olulisemgi on see, et need tööd on käsikirjalised ainueksemplarid. Lihtsa ja tänapäevase lahendusena võiks Karin Otteri töö olla digitaliseeritud ja seeläbi kergesti ligipääsetav.

Ainuke Vanda Juhansoo elu ja loomingut kajastav püsiekspositsioon on Põlva Talurahvamuuseumis. Kahju on, et sealsed tekstiilid on valdavalt 1950-60ndatest aastatest, kui Vanda töödes oli võimas kunstiline alge minimaalne. Seega annavad need tema loomingust kahetsusväärset ühekülgselt infot, samas kui Vanda kõige uhkemad laudlinad on nõ. peidus ERMi põhjatutes hoidlates.

1.1 Vanda elu ja tegevust kajastavad allikad

Allikatest leidsin mitmes kohas vastukäivat informatsiooni. Vanda Juhansoo sünnikuupäev varieerub 3.-5. juulini. Vaatamata Ateneumi lõputunnistuse koopia olemasolule, varieeruvad andmed ka kooli õppima asumise ja kooli lõpetamise ajas. Segadust tekitas ka nimevahetus. 1939.a. muutis Vanda oma nime Johansonist Juhansooks. Allikates esineb neile kahele lisaks veel Johansoo ja Juhanson nimekuju. Uurides ja materjali kogudes tuleks igaks juhuks otsida kõigi nimede alt. Isegi Eesti Kunstnike Liidu lahkunud liikmete toimik kandis Riigiarhiivi infosüsteemis nime Vanda Johansoo.

Vanda Juhansooga tehti tema eluajal mitu intervjuud, mis avaldati ajakirjades ja ajalehtedes. Kirjutati tema loomingust ja elukäigust. Kõige enam tema Valgemetsa kodust, mis oli aastatega rahva seas väga populaarseks muutunud, saanud endale hüüdnimedki... „nõiamaja”, „võluaed” jne.

Kunstileksikonides on tema elust ja loomingust lühikokkuvõtted. Vanda ise on kirjutanud artikleid kodukaunistamisest, ajakirjad on avaldanud tema reisikirjeldusi Aafrikast ja suurel hulgal kavandeid ning fotosid valmis töödest.

Kõige põjalikuma loomingut analüüsiva ja kirjeldava artikli avaldas Anni Varma 1939. a. ajakirjas „Kodutööstus”. Mitmes peale Vanda surma kirjutatud töös, mis kirjeldavad tema tikandeid, on allikmaterjalina kasutatud suures osas Anni Varma artiklit. Autorite arvamusi, loomingut kirjeldusi ning analüüse on vähe. Hilja Kullese, ERKI endise õppejõu, 1973.a. tehtud uurimustöö näib sellest küljest kõige sisukam, ehkki oli kättesaadav vaid osaliselt. Mitmed muuseumitöötajad, kellega kokku puutusin, ei osanud Vanda Juhansoo loomingust palju pidada. Tõenäoliselt on tema töid vähe nähtud ja need millega kokku puutunud, pärinevad 50-60ndatest aastatest kui Vanda enam tikandikunstile suurt rõhku ei pannud, mistõttu on nad kunsti seisukohast vähem väärtuslikud ega loo tõesst kuvandit.

Peale Vanda surma on ilmunud uurimustöid. Esimene, Hilja Kullese 1973. a. kirjutatud teaduslik uurimus keskendus loomingut kirjeldamisele ja analüüsile. Allikatena on kasutatud vestlusi mitmete Vanda kaasaegsetega, nende valduses olevaid esemeid, loomingut käsitlevaid artikleid perioodikas. A.Varma ja H.Kullese tööd on väärtuslikud just loomingule hinnangu andmise ja analüüsi pärast. Kuna mõlemad autorid olid tegevad loomevallas, on nende arvamused eriti suur kaal.

Järgmise väga mahuka uurimuse kirjutas 1986. a. Tartu 2. Keskkooli (praeguse Miina Härma gümnaasiumi) 9. klassi õpilane Karin Otter. See töö hõlmab Vanda Juhansoo elu tervikuna: räägib elukäigust, Vandast kui tekstiilikunstnikust, jõulisest pedagoogist, kuulsa Valgemetsa koduaia omanikust jpm. Kasutatud materjalide hulk on muljetavaldav. Arhiivdokumentide koopiatest kuni intervjuudeni Vandaga kokku puutunud inimestega.

2004. a. avaldas Elve Aas Vanda Juhansoost raamatu „Mis hull – see huvitav”, mille koostamise aluseks oli Karin Otteri uurimustöö, loomingut kajastamise aluseks aga H.Kullese uurimus. Sisult sarnanebki raamat Otteri uurimusega. See on üldteos, mahutades enda alla kõik eluvaldkonnad. Annab lühiülevaate tekstiilikunsti arengutest 19 saj. keskpaigast kuni Vanda kaasajani. Otteri ja Aasa tööd sisaldavad suures mahus endiste kooliõpilaste ja õpetajate mälestusi seoses Vandaga. Meenutades kooliaega ja külaskäike Valgemetsa, luues tema isikust väga värvika ja põneva pildi.

Vanda Juhansoost kirjutatud materjalide puhul on suurim probleem nende vähene kättesaadavus. Uurimustööd pole trükis ilmunud, st. on käsikirjalised ainuexemplarid. E.Aasa kirjutatud raamat korvab antud olukorda, kuid ka seda teost ei leia igast raamatupoest ega iga väiksema avaliku raamatukogu riulilt. Kasutades raamatukogude otsingusüsteeme

ESTER ja URRAM leidsin, et antud teos on olemas Tartu ja Tallinna suuremates raamatukogudes, koolide erialastes raamatukogudes, mõnedes muuseumides ja tosinkonnas väiksemas maakonna raamatukogus.

1.2 Uurimustöös kasutatud allikad

Mõistmaks, miks Vanda Juhansoo looming nii vähe tuntud on, asusin esmalt infot koguma. Uurisin, kui palju ja mida temast üldse teada ja kirjutatud on. Väga hea pildi Vanda silmapaistvast ja põnevast isikust andsid Karin Otteri ja Elve Aasa laiapõhjalised kirjutised.

Kuna minu töö üheks eesmärgiks oli loomingu analüüs, oli eriti tähtis vahetu kontakt autori töödega. Kõige arvukam ja rikkalikum Vanda tööde kogu on Eesti Rahva Muuseumil. Elulooliste andmete kohapealt on Põlva Talurahvamuuseum esikohal. Sinna on koondatud kõik isiklik, mis Vandaga seotud. Alates tema mööblist, tootemsambast „Vanda elupuu” kuni akvarellide, tikanditeni välja. Kaks 1937.a. valmistatud tööd asuvad ka Tallinna Linnamuuseumis ja kaks väheütlevat villast tekki Eesti Tarbekunsti ja Disaini Muuseumis.

Väga oluline oli visuaalse materjali kaardistamine, vaatlus ja tunnetamine. Vaatluse tulemusel hakkasid selguma autoriloomingu erinevused ja ühisused, tikkimisstiilide, traditsiooniliste tehnikate, ajastutega. Et teada käsitöömaastikul toimunut, vaatasin läbi tol ajal ilmud ajakirju ja käsitöölehti. Määratlemaks veidikenegi tööde valmimise aega pöörasin suurt tähelepanu perioodikas ilmunud kavanditele ja fotodele, jälgides muutusi taustamaterjali tiheduses, töövõtetes ja motiivides.

Ajastu paremaks mõistmiseks kasutasin mitmeid üldteoseid Eesti 20. sajandi algupoole tikandi ja tarbekunsti kohta. Kommenteerimaks Vanda loodud setu tikandi ainelisi laudlinu, pidin lähemalt uurima ajaloolise setu tikandi ülesehitust ja põhimõtteid. Põhja-Eesti lilltikandiga võrdlemiseks pidin sellesse teemasse süvenema. Kuna Põhja-Eesti lilltikand on baroki mõjutustega, pidin omakorda saama lühiülevaate ka baroksest tikandist.

2 VANDA JUHANSOO LOOMING

Vanda Juhansoo loomingulist tegevust iseseisva kunstnikuna võib jälgida aastast 1912, kui ta osales rühmituse „Noor-Eesti” kunstinäitusel keraamika töödega. Hilisematel aastatel lisandusid portselanmaal ja tekstiilitööd. Tema tegevus märgiti ära ka ajalehe „Postimees” näituste arvustustes 1912. ja 1918. aastal. Põhilise osa tema loomingust moodustavad tikandilised tekstiilid, mis tõid talle ka tuntuse.

Vanda tikkis nii laudlinadele, servjettidele, kardinale, ukse-eesriietele kui kampsunitele, villastele sokkidele, kinnastele, pluusidele jne. Kuidas jõudis noor kunstnik, kelle parimad tulemused Ateneumis õppides (Lisa 2) olid kompositsiooni teoorias ja keraamikas, tekstiilikunstini?

Vanda Juhansoo kunstnikuks kujunemist mõjutas tihe läbikäimine tolle aja tähtsaima tuumikuga tekstiilikunsti-käsitöö alal, käsitööõpetaja Elna Häkkineni, Alma Koskeli, Ebba Sarali ja Juuli Suitsuga (Aas 2004: 47). Ka lapsepõlvkodus oli käsitöö tegemine tähtsal kohal. Tugeva tõuke andis riiklik tellimustöö rahvuslikus laadis käsitöödele, eesmärgiks õpetada eesti rahvale oma etnograafilise pärandi maitsekat kasutamist.

Juba 17. sajandil sai alguse Lääne-Euroopa mustrilehtede, -mappide levik maarahva kodudesse. Tulemuseks oli, et piirkondlikud omapärad nõrgenesid ja mõnel pool kadusid sootuks. Seetõttu oli juba enne omariikluse aega eesti soost haritlaste eesmärgiks rahvusliku omapära säilitamine ja taas ausisse tõstmine. Teadvustada, et meil, maarahval, on oma ajalugu, oma kultuur, mis meie vaimu on määratud toitma ja kodusid täitma (Vunder 1992: 34).

Raske on saada selget ülevaadet Vanda Juhansoo loomingust või jagada seda etappidesse, kuna paljude muuseumides säilinud esemete puhul pole teada valmistamise aega. Tinglikult võiks tema loomingut jagada nelja ossa. Varane periood jääb 1920ndatesse aastatesse, kui ajakirjades ilmusid põhiliselt kavandid. Teise osa moodustab riiklikust tellimusest alguse saanud setu käsitöö aineiline looming 20ndate lõpust alates ning kõrgperioodiks kujunes 30ndate aastate teine pool, kust on pärit hõreda aluskangaga lopsakad lillkirjalised linikud ja tikitud kampsunid. Neljandal perioodil, umbes 50ndatest aastatest, muutusid tööd tagasihoidikumaks kuni loomingulise hääbumiseni välja. Vanda Juhansoo oli esimene tekstiilikunstnik, kes lähenes tikandile nii loovalt ja isikupäraselt. Edasiarendused tikandi tehnikas ja aluspinnast lahutamatu terviku loomine on tema tööde märksõnad.

Ülekaaluka osa Vanda Juhansoo loomingust moodustavad tikandilised tekstiilid: laudlinad, kardinad, kampsunid. Kirjanduse põhjal võib järeldada, et tikitud esemete hulk oli

suur, kuid säilinud on väga väike osa. Enamus tema töid müüdi OÜ Kodukäsitöö kaudu nii Eestisse kui välismaale: Ameerikasse, Lääne-Euroopasse. Samuti kinkis Vanda paljud tööd oma lähedastele (Otter 1986: 10,11).

2.1 Varane looming

Ühed varasemad trükis avaldatud näited Vanda Juhansoo töödest on 1924. aastal ilmunud „Käsitöökirjades” (Lisa 3). Tegemist on nelja kavandiga: laudlina, kaks paari ukse-eesriideid ja kardinad. Lopsakas lillkirjalises mustris võib näha Põhja-Eesti rahvuslikku joont, mis omakorda on baroksete sugemetega. Barokne tikand on väga dekoratiivne, pinna elustamiseks kasutatakse metallniite, erineva struktuuri ja läikega lõngu (Soone 1988). Sarnaseid soovitusi materjali valikul annab ka Vanda Juhansoo oma kavandite kirjeldustes.

/.../ villaste lõngadega vormide piirid sidepistetes ja tagasihoidlikumad varjundid, kuna siidlõngad, mis samavärvilised kui villased, oma pääletükkiva läikega tikandusele elevuse saavutavad (Saral, Johanson 1924: 8).

Traditsiooniliselt kaunistati tikandiga naiste riideesemeid: käiseid, tanusid, õlarätte, hiljem ka põllesid. Vanda kavandid on aga mõeldud dekoratiivkangastena. Põhja-Eesti lillkiri on enamasti horisontaalselt korduv äärekiri, mis kujutab eriti lopsakate õite, lehtede ja pungadega vääti. Tüüpilised motiivid on külgvaates kelluka kujuline ja pealtvaates rosetikujuline õis (Lisa 4). Õite vahelist ruumi täitsid lehed, väikesed õied, pungad, peened väädid (Laanpere, Raidla 1989: 145, 146). Ukse-eesriide kavandil nr. 19 (Lisa 3) on vast kõige selgemini märgata Põhja-Eesti lilltikandilisi elemente, kus ongi kasutatud kelluka- ja rosetikujulist õit korduva äärebordüürina. Samuti on laudlina kavandil nr. 16 (Lisa 3) näha stiliseeritud rosette ja kellukaid ümbritsetuna lehtedest.

Põhja-Eesti tikandis kasutati palju erinevaid tehnilisi võtteid, enim madal-, mähk- ja varspistet. Iseloomulik on võrkpistetes pinna täitmine. Ühevärvilised tikandid (must, valge, sinine) moodustasid omaette rühma. Oli ka mitmevärvilisi tikandeid, vähem kahevärvilisi (Laanpere, Raidla 1989: 145).

Tehnikatest on Vanda joonisel näha rohket võrkpistes pindade täitmist, samuti kasutab ta veel hammas-, täidis-, sämppisteid ja pilu. Kavandid on soovituslikult väga värvilised ja lopsakad. Palju on üleminekutoone nt. *puupruun, varjunduses kollakas rohelisteni, punanelilla, varjunduses punaseni* (Saral, Johanson 1924: 9). Villaseid, puuvillaseid ja linaseid lõngu

täiendatakse metall- ja korrutatud läikivate siidniitidega (Saral, Johanson 1924: 8-10). Üldistavalt võib öelda, et kavandid on Vandale omaselt lopsaka dekooriga ja värvikad.

Ajakirjadele ja käsitöömappidele tehtud kavandid olid mõeldud huvilistele järele tegemiseks, eelkõige eestipäraste mustrite mitmekesistamiseks, rahva maitsemeele arendamiseks ja suunamiseks. Mustrid ja töövõtted olid ette antud, kuid värvused ja lõngatüübid soovituslikud. Kuna 19. saj. levisid Lääne-Euroopast pärit trükitud käsitöömustrid laialdaselt rahva sekka ja rahvuslikud, piirkondlikud omapärad selletõttu tugevasti tagaplaanile jäid, oli Eesti 20 saj. haritlastel, avaliku elu tegelastel suureks südameasjaks rahvusliku omapära rõhutamine (Vunder 1992: 34-38).

ERM ja PTM kogudest leidsin sama kunstniku, 1920datesse aastatesse dateeritud väga omanäolised laudlinad (Lisad 5, 7), mis süvenemisel sarnanevad „Käsitöökirjades” ilmunud kavandite kirjeldustega. Tumepruunil puuvillase aluskangaga linal on kasutatud palju erinevaid töövõtteid. Tikitud madal-, aed-, vars-, side- ja võrkpistetes. Materjalidest kasutab autor pärlilõngu, linast lõime. Motiivideks sõõrid ja barokset lilltikandit meenutavad looklevad lillevarred, stiliseeritud õied. Kasutatud on ka põimitud võrku, norra hardangertikandit (Lisa 6). Laudlina servad on lainelised ja ääristatud tikandiga (Lisa 5, 7).

Teisest küljest võib märgata ka üksikuid Lõuna-Eesti keskaegse taimornamendi algeid, neliksiiri ja sõõri näol. Iseloomulikumad motiivid Lõuna-Eesti tikandis on sõõr, rist, elupuu ja roos.

Värvidest on kasutatud oranži, leherohelist, helesinist ja -kollast, erinevaid kreemikas-valgeid toone ja puhast valget, võrku on põimitud ka pruuni värvi niiti. Koloriidilt ei leia sarnasusi baroksetest Põhja-Eesti lillkirjadest ega Lõuna-Eesti taimornamendist. Vanda töödest võib leida eeskujusid, kuid reeglina oli tema looming nii originaalne, et ei järginud põhjalikult ühtki ajastut ega stiili. Linikud on küll tugevasti pleekinud ja ajahambast puretud, kuid nende rõõmus ja huvitav sära pole kuhugi kadunud.

2.2 Riiklik tellimus

Kui Vanda Juhansoo sai 1928. aastal haridusministeeriumilt tellimuse (Genss 1947: 642) luua rahvuslikus laadis käsitööd, inspireerisid teda esmalt vanad setu käsitööesemed. Tubakakotid, käterätid, vöökirjad ja setu peiupoisi siidrätikud. Kasutades valget kodukootud linast riiet, tikkis ta linaste lõngadega, mitmete erksate toonidega kastpistetikandis laudlinu

(Varma 1939: 22). Ka siin kasutas ta pinna elustamiseks metallniiti. Mustrid olid geomeetrilised, vaheldudes lillkirjaga (Lisa 9).

Ajalooline setu tikand on ühevärviline, tikitud valgele kangale punaste lõngadega, kiri on vöökirjaline, st. jooksvalt jätkuv (Lisa 10). Sel on ka oma kindel rõivastel paiknemise koht, näiteks kaelusel, rinnaesisel, varrukasuul (Riitsaar 2007: 34). Teise rühma moodustavad korrastatud üksikmotiivid, mis on tikitud punasele kangale värviliste lõngadega (Lisa 10). Mustale ja valgele lisaks on kasutusel nii pastelsed kui krellid sinised, rohelised, kollased, lillad toonid. Sedalaadi tikand kanti reeglina liniku otstele. Pistetest kasutati kast-, mähk- ja varspistet (Riitsaar 2007: 28,29,35).

Vanda ei sallinud plagiaate, seetõttu oli iga tema kavand või valmis töö alati omalooming. Setu rahvakunstist võttis ta üle erksad põhivärvid ja kastpiste, sh. hammasjoone, kuid lisas neile omad nüansid. Näiteks kastpisted tikkis teist värvi niidiga seest täis (Lisa 11). Lisaks kasutas ristpistet, pilu, madalpistes lillekompositsioone, mida setu tikandi juures ei näe. Vanda laudlinad on osaliselt ebasümmeetrilised, st. mustri kordus pole alati identne eelnevaga, kompositsioon on vabam (Lisa 9). Vandale on üldiselt iseloomulik mitte luua kahte ühtemoodi asja. Eriti hästi paistab see silma tema villaste, tikitud kampsunite juures, kus mõlemal hõlmal on isemoodi tikand (Lisa 24).

Mõnede tööde puhul võib märgata setu tikandile omast diagonaalse asetusega ristimotiivi, kolmnurkade ja tipul seisva ruudu kasutust. Kaldun arvama, et Vanda jaoks olid need lihtsalt vahendid, uute põnevate mustrite loomiseks. Mitte säärase sügava märgilis- maagilise tähendusega kui setude jaoks.

Linad olid rahva seas väga populaarsed ja kergesti järeletehtavad. „*Vaevalt olin jõudnud joonistada uue kirja, kui see oli levinud kõikjale. Kõik õmblesid setu linu,*” räägib Vanda Juhansoo (Varma 1939: 23). Ajakirja „Eesti Naine” kaudu oli inimestel võimalik tellida Vanda loodud käsitöökirju juba riidele joonistatult ja tööga alatult (Eesti Naine 1930/3: 91). Kasutades vanu töövõtteid ja sarnast koloriiti aga uut kujundust ebatraditsioonilistel esemetel, õnnestus Vanda Juhansool luua huvitavaid ja värskeid lahendusi tekstiilikunstis.

2.3 Loominguline kõrgeaeg

Samal ajal hakkas ta otsima uusi tehnilisi ja kunstilisi lahendusi isikupärasemaks loominguks, mida poleks võimalik sedavõrd lihtsalt kopeerida. Kui esimeste trükis ilmunud kavandite eesmärk oligi pakkuda käsitööhuvilistele uusi mustreid, siis kunstnikuna küpsedes

otsis ta isikupärast käekirja, mille järgi publik teda tunda võiks. Selle eesmärgi täitis ta suurepäraselt. *Minu käsitöös üliosav sõbranna püüdis neid (linikuid) matkida, mis aga sugugi ei õnnestunud, sest nii eseme taustmaterjal kui tikand olid ühtne ja terviklik looming, kus tavapärased kudumis- ja tikkimisvõtted olid minetud* (Maasik 1987).

1930. aastate esimesest poolest tegi Vanda laudlinu, milledele oli iseloomulik hõredamat sorti linase kanga rohke pilutamine, ažuuri ja auktikandi kasutamine, mis katab selliselt terve töö pinna. Töövõtted on sarnased järgnevas lõigus kirjeldatavaga. Nendel töödel lilltikandilised motiivid puuduvad (Lisa 12). Loodud on tagasihoidlikud, ühtlaselt paigutatud geomeetrilised jaotused.

Vanda Juhansoo kõige mõjuvamad tööd on tehtud 30ndate aastate teisest poolest alates kuni 40ndate keskpaigani. Sellel ajaperioodil lõi Vanda peamiselt lilltikandis laudlinu ja kampsuneid. Töodes võib märgata uusi muutusi. Olulisemad neist olid lõime värvimine, aluskanga hõredamaks muutmine, originaalsete motiivide kasutamine ja lõpuks, isikupärase autoritehnikas tikandi väljakujunemine.

On kindel, et lõime värvis Vanda ise, eeskujuks välismaal nähtud võõraste kultuuride rahvapärane kunst (Varma 1939: 23). Kangas kooti nii labases kui erinevat sorti kreppkoos. Alates 1919. aastast reisis Vanda õppe-eesmärgil Saksamaale, Itaaliasse, Prantsusmaale, Soome, Türgi, Egiptusesse, Hispaaniasse, Hollandisse. Reisimist lihtsustas oluliselt mitmete võõrkeelte oskus: soome, vene, prantsuse ja saksa keel nii kõnes kui kirjas (Otter 1986: 5,6). Reisikirjadest hakkab silma Vanda tähelepanelikkus detailide kirjeldamisel ja huvi võõra kultuuri vastu. Räägitud on kohvikeetmise tseremooniast, bešariinide kodudest ja riietusest, nuubialaste peresisesest tööjaotusest jne. (Eesti Naine 1939/9,10).

Kanga kudumise osas annavad allikad vastuolulist informatsiooni. Vanda ise on selge sõnaga öelnud, et ta lasi kanga kududa kellelgi teisel (Varma 1939: 23), samal ajal kui kõrvalseisjad väidavad, et ta kodus kanga ise (Otter 1986: 13, Kulles 1973). Mina kaldun linikute aluspinna vaatlusest tulenevalt arvama, et esimeste lopsaka lilltikandiga linade puhul kasutas Vanda lihtsamat, hõredakoelist aluskangast (Lisa 13), mille lasi kududa teistel. Mingist hetkest hakkas ta aga ise kangast kuduma, et saada spetsiifiliselt hõredat kangast. Igatahes on selge, et ta otsis uut isikupärast lahendust kanga struktuurile ja nii muutubki linade alusmaterjal hõredamaks (Lisa 14). Linase lõime värvis ta ise, kasutades oletatavasti taimseid värve (Maasik 1987). Toonid olid väga looduslähedased: rohekest, kollakast kuni beežini välja, sujuvate üleminekutega. Värvilise alusmaterjali kasutuselevõtt oli suur muutus, kuna varem oli aluspind alati valge. Kasutas vanu tehnilisi tikandi võtteid: nõortechnikat, rikkalikku pilu, ažuur-, madal- ja hääbepisteid.

Vanda ei rahuldunud muuseumlike eeskujude ülekandmisega ebatraditsioonilistele esemetele, kopeerimisega, vaid arendas tavalist lilltikandit edasi. Enam ei leia tema lilltikandist nii palju barokset. Tikand on väga lopsakas, värviküllane, motiivid isikupärased, originaalsed. Õied paiknevad kangal korrapäratult, moodustades mõnikord külluslikke lillebukette (Lisa 14, 15). ... *millest mõni õis oli alustassi suurune* (Maasik 1987). Kellukakujulisi õisi enam tema töödes ei märka ega ka barokset äärebordüüri. Tikandi materjali valik on aga endiselt barokne ja saadab teda sarnasena terve loomeperioodi vältel. Tundub, et Vanda naudib lõngade erinevast läikest ja struktuurist tulenevaid efekte (Lisa 14, 15). Matid villased, puuvillased või linased niidid kõrvuti läikivate siid- ja metallniitide, pärlilõngadega tikandi pind elustub valguse mõjul tunduvalt. Lisaks tikkis ta korraga mitme eri tooni lõngaga, saavutades lugematul hulgal värviasteid, mis muutis tikandi seeläbi maaliliseks (Kulles 1973).

Käsitöös on reeglid, õpetused, millest tarbeesemete loomisel lähtutakse. Näiteks tikkimises on kindel viis, kuidas mingeid pisteid tehakse või vähemalt, kuidas neid õpetatakse. Kui võtta lahti raamat lilltikanditest, on seal iga erikujulise lilleõie ja lehe tarvis näidatud, mis pidi tikkimise lõngad peavad motiivil asetsema (Kivilo 1992). Ka kunstis on omad, teose sisule ja vormile piire seadvad kaanonid, millest peaks kinni pidama. Keskajal oli väga selgelt reglementeeritud, milline peab ühe maali kompositsiooniline ülesehitus olema. Läbi ajaloo on need kaanonid muutunud, kuid vastavas ajahetkes on nad justkui kohustuslikud. Vanda tikkimistehnika ei järginud reegleid ega eeskujusid. Tikkimispisteid on keeruline nimepidi eristada, kuna need on töö käigus teisenenud. Ta tikkis tihti ilma ühegi kavandita, sisetunde järgi ning lõi uue tikkimisviisi, kus tikand ja alusmaterjal on ühtne, sulandunud tervik. Alusmaterjal oli hõre, see võimaldas teha auktikandit, pilu ja ažuuri lõimelõngu eemaldamata (Lisa 17), Vanda tõmbas vaid lõimed laiali. Selle tulemusel võisid pinnad olla korraga hõredad, jämedakoelised, reljeefsed (Lisa 18). Tema tööd pole „lakatud”, staatilised ega liiga korralikud. Neis elu keeb. Koloriidilt on tööd küll mitmevärvilised ja vahel kirevad, kuid need ei mõju koormavalt. Iseloomulikud on murtud, pastelsed toonid, raskepärased kooslused, näiteks punane-sinine-must, on täiesti kõrvale jäetud. Kahte ühesugust linikut Vanda Juhansoo ei valmistanud. Nii oli OÜ „Kodukäsitööl” raske tagada, et tellija saaks just sellise laudlina nagu ta vaateaknal nägi (Varma 1939: 22).

Omanäoline oli ka tööde servade viimistlus. Neid on üle tikitud, põimitud (Lisa 5, 7), pilutatatud (Lisa 19), heegeldatud (Lisa 20) ja narmastega kaunistatud (Lisad 14, 15, 17). Küll sirged, küll loogelised, ikka korraga mitme eri tooni lõngaga. Omased on ...*ääristamise*

viiside ainukordne leidlikkus ja vaheldusrikkus. Ei lakka imetlemast kunstniku lõppematut fantaasiat ja annet (Kulles 1973).

Samal ajal tikkis ta ka rõivaesemetele, villastele kampsunitele (Lisa 21, 22, 23. Kustumatu mulje jättis mulle villane rohke tikandiga kampsun Eesti Rahva Muuseumis (Lisa 24). See lausa "upub" tikanditesse. Pind on üle külvatud lummava taimornamendiga. Mõlemad hõlmad ja seljapool on igäuks isemoodi. Ajakirjadest on näha, et sellelaadseid töid on olnud rohkem kui see üks, näiteks: Maret 1937/3, 1940/2. Samuti on Vanda Kunstnike liidu toimikus piiritlenud oma tööde ringi tikitud kardinade, linade ja villaste kootud esemetega (ERA, f R1665, nim 3, s 42; Orase 1939: 39). Kahjuks pole muuseumides neid imepäraseid kampsuneid rohkem kui see üks. Aga see ainuke laseb aimata, mis kõik on tema kätest sündinud.

1950-60datel aastatel hakkasid Vanda tikandid järk-järgult tagasihoidlikumaks muutuma. Motiive on vähem ja tikand lihtsakoelisem (Lisa 25, 26). Sellel ajal kulus kogu tema energia Valgemetsa kodule, kus tal käis rohkesti külalisi. Külalisteraamatusse on märgitud, et 1965. a. suvel käis Valgemetsa „võluaias" üle 200 ekskursiooni (Otter 1986: 33). Põhjuseid, miks Vanda Juhansoo loobus loomingulisest tööst tikandi-kunstnikuna on raske sajabrotsendilise õigsusega nimetada. Arvan, et siin mängib suurt rolli keeruline sõjaaeg ja riigikorra muutumine. Nagu paljud kaasaegsed, visati ka Vanda 1950. a. Kunstnike Liidust välja. Liikmelisus küll taastati 1957. a. veebruaris, kõigest 6 kuud enne Vanda ametlikku pensionile jäämist (ERA, f R1665, nim 3, s 42). Selleks hetkeks oli Vanda 67 aastane. On teada, et ta põdes vähki ning võib arvata, et ka haigus oli üks loomingulise hääbumise põhjus (Lisa27).

Erinevatest allikatest leitud info põhjal osales Vanda Juhansoo järgmistel näitustel:

- 1912 – „Noor-Eesti" alaline kustinäitus: keraamika
- 1918 – „Pallase" I kunstinäitus: tikandid
 - „Pallase" II kunstinäitus: portselanmaal, tekstiil
- 1919 – Eesti kunsti ülevaatenäitus, tikandid
- 1929 – Eesti kodukäsitöö näitus Helsingis, töid ostis Helsingi linna Kunstitööstuse Muuseum (Päevaleht 1929)
- 1932 – Eesti Põllumeeste Seltsi näitus, kogu tikitud käsitöid
- 1936 – Näitus Pariisis
- 1937 – Stockholmi kodutööstuse näitus, tikitud linad, linikud
- 1938 – Berliini rahvusvaheline näitus, tikitud linad, linikud

1939 – Eesti naiskunstnike tööde näitus Tallinnas, kootud ja tikitud esemed

1945 – Tarbekunstinäitus Tallinnas, tikitud lina ja linik

2.4 Kodukaunistaja

Vanda oli väga mitmekülgne, ajastu vaimu hoidja nagu paljud tolle aja avaliku elu tegelased. Peale pedagoogiameti ja tarbekunsti loomingu, oli tema missiooniks ka kodukaunistamise propageerimine. Oodatud lektorina pidas ta populaarseid loenguid kodukaunistamisest (Postimees, 1925), selleteemalised artiklid ilmusid ajakirjades „Maret” ja „Agu” ning kõige muu kõrvalt jõudis ta kümne aasta vältel juhendada kursusi Tartu Naisseltsi juures (Otter 1986: 6).

Kodukaunistamise puhul oli tegemist lausa riikliku programmiga, millele olid juba eelnenud rahvaseas populaarsed nimede eestistamise ja rahvuslipu levitamise kampaaniad (Maasik 2004: 1). Haridusministeeriumi tellimusel lõi Vanda Juhansoo rahvuslikus laadis käsitööd, mille tegelikuks eesmärgiks oli olla rahvale hea maitse eeskujuks, laiemalt propageerida kohaliku etnograafilise pärandi kasutamise võimalusi (Genss 1947: 642). Kuna rahva seas olid laialt levinud Lääne-Euroopa, eriti Saksamaa magus-lääged eeskujud, peeti väga oluliseks rahvusliku joone hoidmist, taasleidmist ja edasi arendamist. Eesmärgiks oli täielikult loobuda võõraste eeskujude kopeerimisest, äratada rahvas huvi kodumaise isikupärase loomingu vastu, kujundada rahva maitset.

Vanda Juhansoo avaldas hulgaliselt kavandeid ja mustrijooniseid mitmetes väljaannetes nagu „Käsitööleht”, „Käsitöökirjad I”, „Maret”, „Agu”, „Eesti Naine” ja „Taluperenaine”. Eeskujudeks Põhja-Eesti lilltikand, setu kastpistetikand, hiljem reisidel nähtu, kogetu võõraste rahvaste eluolu, käsitöö ja kunsti näol (Varma 1939: 22,23). Tema kavandid ja valmis tööd olid rahva seas väga menukad.

3 LOOMINGU MÕJU JA TÄHENDUS

Vanda ise nimetas oma loomingulist tegevust alati just tarbekunstiks. Positiivseks ühenduseks, kus tehnilised oskused ja vaba loominguline meel teineteist täiendavad (Varma 1939: 24). Tema tööd polnud mõeldud kopeerimiseks, vaid pidid eeskujuks olema. Vanda Juhansoo oli üks esimesi, kes tikkimist sedavõrd loominguliselt ja kaasaegselt kunstitehnikana kasutas.

20nda saj. esimestel kümnenditel oli tikandiala edendamine teisejärgulise tähtsusega, kuna põhirõhk oli telgedel ja silmuskudumisel. Tikkimist õpetati üle vabariigi vaid kahes koolis, Tallinna Riiklikus Kunsttööstuskoolis ja Tartu Naisühingu Käsitöökoolis, mis ei võimaldanud piisavalt laia tikkimisoskuse levitamist. Puudu oli ka kvalifitseeritud õppejõududest. Koos rahvariiete kadumisega, kadus laiematest massidest ka tikkimisoskus. Välismaiste iganenud mustrilehtede kasutamine tingis maitse-eelistuste alla käigu. Nii oli tikandikunst jäänud vaeslapse rolli. Olukorra parandamiseks jagati soovitusi kodumaiste villaste ja linaste materjalide kasutamiseks, rahvaomase joone välja kujundamiseks, tikitud tekstiilidega kodu kaunistamiseks (Sõerd 1928:25).

RaKÜ kuuendal näitusel 1939. a. olid välja pandud Linda Soomi ja Ester Rahamägi setuainelised tikitud linad, mis ei üllata millegi uuega (Adamson 1970, II: 220), (Lisa 29). Ka Mari Adamsoni 1943. a. tikitud linikud on kunstiliselt tasemelt tagasihoidlikud (Lisa 30). Oli ta ju ennekõike vaibakunstnik (Kuma 1960). Selleks uurimustööks kogutud mateljalide põhjal ei selgu, et 20.saj. I poolel oleks omaloomingulises tikandikunstis Vanda Juhansoole võrdväärseid konkurente leidunud.

Vanda oli väga eriilmeline looja, kes mitte igapäevale polnud vastuvõetav. *Rahvuslikule ornamendile häälestatud käsitöötegijad suhtusid Vanda Juhansoni loomingusse isegi võõristavalt, leides neis võõrapärasust, mitte meie etnilist alget* (Maasik 1986). Laiemalt võttes oli Vanda looming mõeldud rahvale eeskujuks ja tarbekunstina kasutamiseks. *Sellega on Vanda Johansoni teened nimetamisväärseid kodukultuuri tõstmisel ja arendamisel kodutööstuse edendamise ja kunstipärastamise kõrval*, kirjutab Anni Varma 1939.a. (Kodutööstus: 25).

Vanda looming paistab ka 70 aastat hiljem fantaasiarikas, uudne ja põnev. Kuid ka mälestused, mis tema kohta ja temaga seoses on kirjutatud, on tõeliselt kaasahaaravad ja andsid vähemalt poole selle töö tegemise rõõmust. Vanda julge isiksus köidab. Ta oli erakordne inimene, kellega oleks tahtnud kohtuda.

Sümpaatiaga vaatan ehedaid ja aegumatuud triibuvaipu, tekke ja kõike muud sarnast, mis oli, on ja jääb. Ja järsku, kõige ammu teada ja tuttava hulgas, midagi täiesti algupärast, aja- ja moevälist – Vanda Juhansoo. ... Tema ise, paljureisinud, paljunäinud ja proovinud oli täiesti ebakonventsionaalne, julgelt sõltumatu veidrik. Ja tõsi, mis tõsi, veidrikud, nemad ja nende töö peavad ajale hästi vastu (Peil 1992).

Kindlasti tuleks arvestada nende tööde valmimise aega ja kohta. 1930ndate aastate Eesti ei ole sama, mis Prantsusmaa või Ameerika, kus uue aja kunstivoolud võimust olid võtnud, kunstielu kees. Eesti oli provints, kuhu kõik uus jõudis hilinemisega. Omas ajas olid Vanda tööd revolutsioonilised, teed rajavad, vabad normidest. Viis kuidas ta värvis lõime või et ta üldse kasutas värvilist lõime, oli uudne. Kindlasti olid tehnilised uuendused kunstniku suur panus käsitöö arengus. Veel olulisemaks pean muutust, mille ta tõi loomingulises suhtumises inspiratsiooniallikasse. Rahvuslike eeskujude vaba interpretatsioon ja lopsakalt stiliseeritud taimed löid tema käekirja.

Kui keegi on saanud hakkama meistriteosega, on mõttetu heita ette, miks ta ei teinud seda teisiti, näiteks kasutades modernsemat kujutluslaadi. Võib olla polnud aeg veel küps. Astuti ju esimesi samme iseseisva kunstiloomingu konarlikul teel. Teisalt, tal on oma stiil. Tema tööd on äratuntavalt vandalikud. Isegi ERMi lõpmatutest kataloogidest leidsin ma need paljalt kirjelduste põhjal üles. Ometi ei jäänud ta kinni ühte leitud võtmesse, loominguline areng on jälgitav läbi tema tööde.

Nende tööde iseärasuseks oli tollal ja ka praegu leidlikkus, hea maitse, tehnilise ja kunstilise tulemuse terviklikkus /.../ Näilise lihtsuse juures nõuab selline tikkimisviis hõreda ja korrapäratu riide tõttu väga suurt oskust ja osavust (Kulles 1973).

KOKKUVÕTE

Nii nagu kunstimaailmas muutuvad arusaamad ja põhimõtted, muutun ja arenen minagi. Mistõttu pole siinkirjutatu absoluutne tõde, vaid subjektiivne püüd olla objektiivne.

Oma uurimisretkel kogesin, et kunsti-inimesedki polnud kursis Vanda üüratu loovuse ja loominguga, rääkimata tavakodanikest. Aga kui ei tea, pole võimalik ka õiglaselt hinnata. On hoopis kergem alahinnata.

Töö tulemusena on kaardistatud ja üles pildistatud valdav osa Vanda Juhansoo muuseumides säilitatavatest teostest, mis andis mulle laiaplaanilise ülevaate tema loomingust. Kuna leitud tööde ja perioodikas läbiuuritud näidete hulk oli küllat suur, õnnestus ka loomingu analüüs. See kinnitas minu arvamust, et Vanda Juhansoo on erakordselt mitmekülgne ja leidlik kunstnik, kelle tegevus on teenimatult tahaplaanile jäänud. Muuseumides leitud näidete põhjal sain vahetu kontakti läbi süveneda autorile iseloomulikesse töövõtetes, kasutatud materjalidesse ja loomingust õhkuvasse muljesse.

Sain ülevaate 20. sajandi esimese poole tekstiilikunsti arengutest. Abiks olid nii ajakirjanduses ilmunud fotod ja illustratsioonid kui teemat käsitlevad üldteosed. Uurides sajandi alguse tikandikunsti põhijooni, leidsin, et Vanda Juhansoo oli nõ. esimene pääsuke, kes uuenduste läbi kasutatavate materjalide, tehnikate ja motiivide osas, jõudis isikupärase autoriloominguni.

Selgitasin välja peamised põhjused, millest tulenes tema vähene tuntus. Olukorra parandamiseks on kaasaja võimalusi arvestades suhteliselt lihtne digitaliseerida käsikirjalised materjalid, samuti oleks väga tervitatav digitaalne ligipääs ERMi fotodele Vanda Juhansoo töödest. Sellisel viisil oleks tema looming kättesaadav ka suurtest keskustest kaugele jäävates piirkondades. Ühtlasi võiks ka minu töö olla tulevikus veebikeskkonnas kasutatav.

Tunnen, et selleks, et anda tõeliselt adekvaatset hinnangut Vanda Juhansoo töödele, peaksin ma olema kaks korda targem, st. sukelduma veel enam muuseumide üüratutesse kogudesse, arhiivmaterjalidesse, tundma palju paremini ajastut... et tuua välja need kõige õigemad põhjused, miks ta minu meelest on suurepärase tikandikunstnik. Selline loomingu analüüs nõuab rohkesti aega, et suhestuda, tunnetada, paremini mõista, seoseid luua.

Eesti tarbekunsti algusaastatest ja Eesti esimestest tarbekunstnikest teatakse küllaltki vähe, iga pisimgi detail tervikust pildi loomisel võib olla olulise tähtsusega. Loodan, et minu tehtud töö täidab sellele seatud eesmärgi, levitades infot ja väärtustades Vanda Juhansoo tegevust tikandikunsti alal, andes seeläbi oma panuse Eesti tarbekunsti ajaloo paremaks mõistmiseks.

Katseid, levitada sõna, on tehtud varemgi, kuid mitte päris pole see õnnestunud. Iga korraga on kuulajate hulk laienenud ja ükskord ületab see kriitilise piiri. Teadvustub.

Oluline on mõista, et kunstimaailmas pole võitjaid ega kaotajaid, kuna kunsti ei saa üheselt määratleda, mõõta ega hinnata. Kunst on mitmetahuline. Iga tahk on omaette väärtus, oma vaatajaskonnaga.

Kõige lõpuks tänu... Aedale, kes mind selle töö juurde juhatas. Tänan nõudlikkuse ja minusse uskumise eest oma juhendajat Piretit, kes aitas mul ületada esimest suurt mäge. Suur tänu Maasike Maasikule, kes jagas minuga väärtuslikke materjale ja aitas paremini mõista Vanda Juhansoo kaasaega. Võlgnen tänu ka muuseumitöötajaile, eriti just Põlva Talurahvamuuseumist. Nenda lahkus ja vastutulelikkus olid mulle suureks abiks. Aitäh Oruveski talu rahvale, Karu Katrini isale Ahtole ja suur südamlük tänu minu vanematele lapsehoidmise, moraalse ja materiaalse toetuse eest!!!

Aitäh!

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKAD

Kasutatud lühendid

ERM- Eesti Rahva Muuseum

PTM – Põlvamaa Talurahvamuseum

TLM – Tallinna Linnamuseum

ETDM – Eesti Tarbekunsti ja Disainimuseum

EKA – Eesti Kunstiakadeemia

ERA – Eesti Riigiarhiiv

- Aas, E. (2004). Mis hull- see huvitav. Põlva.
- Adamson, M. (1970). „RaKÜ” 6-s rakenduskunsti näitus 1939. II; – EKA tekstiiliosakonna arhiiv I.6.
- Eesti Kunstnike Liit; 12. Lahkunud liikmete toimikud; Johansoo, Vanda Jaani t. – Eesti Riigiarhiiv, f R1665, nim 3, s 42.
- Johanson, V. (1925, 28. veebr.). Kodu kaunistamine. – *Postimees*, lk 7.
- Johanson, V. (1937). Mõningaid näiteid soomepärasest mööblist ja puutaldrikutest moodsas kodus. – *Maret*, nr. 6.
- Johanson, V.; Häkkinen, E. (1925). Kodu ilustamisest. – *Agu*, nr. 9, lk 268-269
- Juhanson, V. (1939). Aafrika pinnal – *Eesti Naine*, nr. 9, lk 137-138.
- Juhanson, V. (1939). Elefantiini saarel – *Eesti Naine*, nr. 10, lk 151-152.
- Kivilo, L. (1992). Lilltikand. Tallinn: Valgus.
- Kuma, H. (1960). Mari Adamson. Tallinn: Eesti NSV kunst.
- Kulles, H. (1973). Vanda Juhansoo ja tema looming. Tallinn.[Uurimustöö].
- Laanpere, L., Raidla, H. (1989). Tikkimine: käsiraamat V-IX klassi õpilastele. Tallinn: Valgus.
- Lember, E. (1966, 25. juuni). Selle aia suveniir – *Rahva Hääl*
- Maasik, M. (2004). Ajalooline õiend Kadrioru administratiivhoone koosolekute saali gobeläänvaiba asjus. Maasik, M. Valduses.
- Maasik, O. (2006). Võistlustööd 1959-2005. Osauhisus „Kodukäsitöö” 1927-1944, – Rmt. (ERM arhiiv, KV 625). Mälu paberil – Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide võrgu 75. aastapäevaks. Tiina Tael, Toivo Sikka, Ivi Tammaru. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

- (Noor-Eesti alaline kunstinäitus). (1912, 10. nov.). – *Postimees*, lk 2.
- Orase, E. (1939). Muljeid O/Ü. „Käsitöö” „Eesti käsitöö” näituselt. Kodutööstus, nr. 1, lk. 31-39.
- Otter, Karin. (1986). Vanda Juhansoo elu ja looming. Tartu 2. Keskkool. Tartu. [Uuimustöö]. – PTM 979
- (Pallase 2. kunstinäitus). (1918, 11. dets.). – *Postimees*, lk 2.
- Peil, M. (1992). Traditsioon ja veidruse võlu: Mirjami kunstiveerud – *Eesti Aeg*, 25. nov.
- Peirumaa, Rita. (2004) Hruštšovi aja „sula” ning muudatused ENSV kunstipoliitikas ja -elus 1950. aastate teisel poolel. Tartu Ülikooli kunstiajaloo õppetool. Tartu, lk. 86 [Magistritöö].
<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/10062/502/5/Peirumaa.pdf>
- Riitsaar, R. (2007). Seto tikand. Obinitsa: Seto Ateljee Galerii.
- Saral, E., ill. Johanson, V. (1924). Käsitöökirjad I. Tartu: Tartu Naisseltsi Käsitöökoda.
- (Soome tähelepanu Eesti rahvakunstile). (1929, 18. veebr.). – *Eesti Päevaleht*.
- Soone, O. (1988). Tikime. Tallinn: Valgus.
- Sõerd, M. (1928). Tüübilised tikandustööd ja nende materjalid. – Rmt: Asugem kodukäsitööde valmistamisele nr. 10. Tallinn: A.-S. „Näituse”, lk. 24-27.
- Varma, A. (1939). Rahvuslikud tikandid – Vanda Johansonini kogust. Kodutööstus, nr. 1, lk. 19-25.
- Vunder, E. (1992). Eesti rahvapärane taimornament tikandis. Tallinn: Kunst.